

ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ ТА РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ В УКРАЇНІ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF JUDGMENTS OF FOREIGN COURTS AND DECISIONS OF FOREIGN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATIONS IN UKRAINE: DISCUSSION ASPECTS OF LEGAL REGULATION

Вайцеховська О.Р., д.ю.н., професор,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Федорук Н.С., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена аналізу правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних судів та рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів в Україні. Проведений аналіз міжнародних договорів та законодавства України свідчить про окремі відмінності у правовому регулюванні визнання і виконання рішень іноземних судів та правовому регулюванні визнання і виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів. Висвітлено наступні спільні недоліки, що притаманні двом вказаним правовим інститутам: 1) некоректність застосування понять «заявник» і «боржник»; 2) порушення на практиці українськими судами норм міжнародних договорів і національного законодавства (всупереч зазначеним нормам українські суди іноді переглядають іноземне судове рішення по суті, вирішують питання про визнання арбітражних угод недійсними).

Встановлено низку недоліків, які притаманні виключно інституту визнання та виконання іноземних судових рішень, а саме: 1) закріплення у тексті ухвали про виконання іноземного судового рішення суми стягнення не в іноземній валюті (як зазначено у іноземному судовому рішенні), а у гривнях за курсом Нацбанку України на день постановлення ухвали, що вважається переглядом іноземного рішення по суті та порушує міжнародні норми; 2) відсутність норми щодо чіткої вказівки станом на який час повинна обраховуватись сума стягнення, коли у іноземному судовому рішенні мова йде про стягнення неустойки за весь час заборгованості; 3) відсутність правового положення щодо порядку подання клопотання у випадку декількох боржників; 4) некоректне формулювання однієї з підстав виконання іноземного судового рішення у вигляді «загрожує інтересам України». У результаті проведеного порівняльного аналізу зазначених правових інститутів сформульовано висновок, що правовий механізм визнання та виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів в Україні у порівнянні з правовим регулюванням визнання та виконання іноземних судових рішень має менше прогалин та протиріч міжнародним договором.

Ключові слова: рішення іноземного міжнародного комерційного арбітражу, визнання та виконання іноземних судових рішень.

The article is dedicated to the analysis of the legal regulation of recognition and enforcement of judgments of foreign courts and decisions of foreign international commercial arbitrations in Ukraine. The analysis of international treaties and Ukrainian legislation reveals certain differences in the legal regulation of recognition and enforcement of judgments of foreign courts and the legal regulation of recognition and enforcement of decisions of foreign international commercial arbitrations. The following common shortcomings inherent in both specified legal institutions are highlighted: 1) incorrect application of the concepts of "applicant" and "debtor"; 2) violations in practice by Ukrainian courts of norms of international treaties and national legislation (contrary to these norms, Ukrainian courts sometimes review foreign court decisions on the merits, decide on the invalidity of arbitration agreements).

A number of shortcomings inherent exclusively in the institution of recognition and enforcement of foreign court decisions are identified, namely: 1) fixation in the text of the ruling on the enforcement of a foreign court decision of the amount of recovery not in foreign currency (as indicated in the foreign court decision), but in hryvnias at the exchange rate of the National Bank of Ukraine on the day of the ruling, which is considered a review of the foreign decision on the merits and violates international norms; 2) absence of a provision regarding the clear indication of the time period for calculating the amount of recovery when the foreign court decision refers to the recovery of penalties for the entire period of indebtedness; 3) absence of a legal provision regarding the procedure for submitting a motion in case of several debtors; 4) incorrect formulation of one of the grounds for the enforcement of a foreign court decision as "threatens the interests of Ukraine". As a result of the conducted comparative analysis of the mentioned legal institutions, the conclusion is formulated that the legal mechanism for recognition and enforcement of decisions of foreign international commercial arbitrations in Ukraine compared to the legal regulation of recognition and enforcement of foreign court decisions has fewer gaps and contradictions to international treaties.

Key words: foreign international commercial arbitration decisions, recognition and enforcement of foreign court decisions.

Стрімкий розвиток зовнішньоекономічних відносин на фоні економічної глобалізації та інтеграції зумовили можливість швидкого транскордонного переміщення у часі фізичних осіб, товарів, послуг та капіталу, що зумовило появу іноземного елемента майже у всіх сферах приватних правовідносин. Це спричинило появу судових справ з іноземним елементом, у яких країна суду чи міжнародного комерційного арбітражу, який ухвалив рішення, та країна фактичного виконання рішення різняться. В цих умовах кожна держава, яка зацікавлена у забезпеченні захисту свої громадян та юридичних осіб, не може не співпрацювати у сфері відправлення правосуддя з іншими країнами, оскільки це виводить проблему судового захисту на міжнародний рівень та вимагає від юридичної науки і практики ставити питання про ексте-

риторіальну дію рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів.

Потреба у дослідженні особливостей правового регулювання визнання та виконання іноземних судових та арбітражних рішень зумовлена не тільки важливістю даних інститутів. Без ефективного правового механізму визнання та виконання таких рішень належне виконання Україною підписаних нею конвенцій у цій сфері є неможливим. Незважаючи на достатню кількість міжнародних актів та національних законів у цій сфері, правове регулювання визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів в Україні містить прогалини, неузгодженості з міжнародними нормами, некоректні формулювання та інші недоліки. Враховуючи вищезазначене, дослідження питання визнання та вико-

нання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів в Україні є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору.

Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 2.07.2019 р. (ст. 13 Конвенції [1]) та Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 1958 р. (ч. 1 ст. VII Конвенції [2]) містять положення, що порядок визнання та виконання іноземного рішення регулюється правом держави, де запитується виконання. Згідно Закону України «про міжнародне приватне право» від 2005 р., визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів «здійснюється у порядку, встановленому законом України» (ст.ст. 81–82 Закону [3]). Отже, порядок визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів в Україні регулюється міжнародними договорами та національним законодавством України.

В контексті дослідження проблем здійснення виконавчого провадження іноземних судових чи арбітражних рішень слід звернути увагу на те, що саме на стадії розгляду клопотання (або заяви) про надання дозволу на його визнання та виконання найбільшою мірою визначається процедура та можливість фактичного виконання такого рішення. Оскільки державний виконавець під час реалізації виконавчих документів обмежений їх змістом та положеннями Закону України «Про виконавче провадження» від 2016 р., тому саме від змісту виконавчого документу у більшості залежить виконуваність у повному обсязі іноземного судового або арбітражного рішення.

Правовий аналіз наукової літератури, судової практики, міжнародних конвенцій та національних нормативно-правових актів України, якими регулюється визнання і виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів в Україні свідчить про наступні недоліки у правовому регулюванні даних інститутів.

1. Аналіз національного законодавства свідчить про його неузгодженість з нормами міжнародного права щодо меж та способів виконання іноземних судових та арбітражних рішень, так як виконання окремих з них не передбачене Законом України «Про виконавче провадження» чи суперечить іншим актам законодавства України [4, с. 32]. Приміром, у зв'язку з існуючими обмеженнями правозастосовної системи України, що закріплені у законодавстві нормами про способи і процедури стягнення коштів, та неможливістю уніфікувати форми викладення резолютивних частин рішень арбітражних судів іноземних юрисдикцій з національним виконавчим законодавством, виникає питання пошуку вирішення проблеми такої невідповідності. Аналіз національного законодавства з питань виконання іноземного судового рішення свідчить про наступні недоліки правового регулювання в цій сфері.

Так, згідно ч. 8 ст. 467 ЦПК України, «якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті, суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали». Така, так би мовити, «примусова конвертація» іноземної валюти у національну валюту за курсом, який існує станом на день постановлення судом ухвали, створює декілька правозастосовних проблем, а саме: 1) така конвертація є зміною рішення іноземного суду по суті національним судом, що забороняється законодавством, адже в тексті іноземного судового рішення розмір стягнення визначається конкретно сумою в конкретній валюті. Зрозуміло, що вимога розрахунку у національній валюті України зумовлена нормативними актами фінансового законодавства України, проте з формальної точки зору така «примусова конвертація» при стягненні порушує принцип «номіналізму» та протирічить нормам національного законодавства

та міжнародним нормам щодо заборони змінювати іноземне судове рішення по суті; 2) не менш важливою є проблема потенційних втрат на різниці у курсі, який діє в день постановлення ухвали, і в день фактичного виконання іноземного рішення суду виконавчою службою; 3) ще більш ускладнює виконання іноземного судового рішення щодо стягнення коштів на користь нерезидентів, у яких немає гривневих рахунків. З огляду на зазначене, погоджуємось із позицією М.Мальського щодо доцільності у законодавстві передбачити можливість виконання іноземних судових рішень у тій валюті, яка зазначена в рішенні [5, с. 104].

Щодо іноземних арбітражних рішень, то слід відмітити кардинально іншу ситуацію. Згідно ч. 6 ст. 479 ЦПК України, «якщо в рішенні міжнародного комерційного арбітражу суму стягнення зазначено в іноземній валюті або валютах, суд, який розглядає це клопотання, вказує в своїй ухвалі суму стягнення у валюті, зазначеній в рішенні міжнародного комерційного арбітражу, а за заявою стягувача суд визначає суму стягнення в національній валюті України за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали». Такий підхід повністю відповідає принципу «номіналізму» та Нью-Йоркській конвенції про остаточність арбітражного рішення та неможливості його зміни ти по суті.

2. Складність виконання у повному обсязі іноземного судового рішення, у якому сума стягнення не визначена чітко, а мова йде про стягнення неустойки за весь час заборгованості до моменту здійснення фактичної виплати. У даному випадку складність полягає у тому, що у законодавстві відсутня норма стосовно встановлення станом на який час повинна обраховуватись сума стягнення – на день винесення іноземного судового рішення, на день подання клопотання, на день постановлення судом ухвали чи інший день. На наш погляд, таке питання повинно бути уніфіковано на рівні міжнародних договорів, а поки таких норм не прийнято, то вирішення таких питань повинно належати до повноважень Департаменту державної виконавчої служби.

Щодо арбітражних рішень, то згідно ч. 4 ст. 479 ЦПК України, «якщо в рішенні міжнародного комерційного арбітражу передбачена сплата відсотків та (або) пеня, які нараховуються відповідно до умов, вказаних в рішенні міжнародного арбітражу, суд вказує в своїй ухвалі про визнання та надання дозволу на виконання такого рішення про нарахування таких відсотків та (або) пені до моменту виконання рішення з урахуванням чинного законодавства, що регулює таке нарахування».

3. Створює також невизначеність процедура виконання іноземних судових та арбітражних рішень, які винесені щодо декількох «боржників». Враховуючи положення п.1 ст.464 ЦПК України, згідно якого клопотання про надання дозволу на примусове виконання іноземного судового рішення розглядається в суді за місцем проживання (перебування) боржника [6] (аналогічно врегульованій у ст.475 ЦПК України порядок подання заяви щодо визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення [6]), виникає питання в якому суді України будуть розглядатись клопотання стосовно судових рішень щодо декількох боржників. В даному випадку, потребує закріплення в Кодексі положення, згідно з яким звертатись з клопотанням необхідно в суд за місцем проживання (перебування) одного з боржників, проте стягувачу у тексті клопотання слід вимагати видання виконавчого листа кожному з боржників.

4. У ЦПК України серед переліку підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземного судового рішення закріплена така: виконання рішення «загрожує інтересам України» (ч. 2 ст. 468 ЦПК України [6]). Відсутність у національному законодавстві України чітко визначеного змісту понять «інтереси України» ускладнює чітке розуміння, в яких випадках у виконанні іноземного судового

рішення може бути відмовлено і переносить вирішення цієї ситуації у рамки українського суду, який при розгляді кожного конкретного клопотання приймає рішення щодо відповідності конкретного іноземного рішення зазначеній вимозі.

На наш погляд, формулювання у ч. 2 ст. 468 ЦПК України «виконання рішення загрозувало б інтересам України» є розмитим і дещо виходить за рамки права, оскільки слово «інтереси» є занадто широким. Більш прийнятним було б використання поняття «публічні інтереси», яке є більш розтлумачене у юридичній літературі. Прикладом вдалого застосування даного терміну, на наш погляд, є ст. 72 Кодексу цивільного процесу Німеччини, у якій формулювання такої підстави для відмови у виконанні рішення закріплене наступним чином: визнання іноземного судового рішення призведе до наслідків, які суперечать основним принципам німецького права, і особливо, якщо таке визнання протирічить фундаментальним правам (буде порушувати публічний порядок) [7, с. 200–202].

В цьому контексті не можна не відзначити вдале формулювання зазначеної підстави в цьому ж Кодексі для відмови у виконанні іноземного арбітражного рішення, а саме: «визнання та виконання цього арбітражного рішення суперечить публічному порядку України» (ст. 478 ЦПК України).

Тому, на наш погляд, враховуючи важливість такого питання як підстави для відмови у визнанні та виконанні іноземних судових рішень, необхідно на законодавчому рівні дати визначення застосовного поняття («інтереси України») або застосовувати термін, що вживається у відповідному міжнародному договорі («публічний порядок»). І тільки після цього національна норма щодо даної підстави буде відповідати міжнародній нормі. Згідно ст. 7 Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 2.07.2019 р. (Україна приєднана), «визнання або виконання було б очевидно несумісним з публічним порядком запитованої Держави, включаючи ситуації, коли конкретне провадження, за результатами якого ухвалене судове рішення, було несумісним з основоположними принципами процесуальної справедливості цієї Держави, та ситуації, пов'язані з порушенням безпеки або суверенітету цієї Держави» [1]. Порядок формулювання відповідного нормативного положення щодо визначення «публічний порядок» та «інтереси держави» зумовлений тісним зв'язком цих термінів з основами державності та правопорядку кожної країни. В даному контексті О.Фелів зазначає, що тлумачення «публічного порядку» є суверенним правом кожної держави, проте воно не повинно перешкоджати та ускладнювати взаємне визнання.

5. Щодо практики визнання та виконання іноземних судових і арбітражних рішень в Україні, то тут мають місце наступні проблеми.

У практиці визнання та виконання іноземних судових рішень мають місце такі проблеми: 1) українські суди іноді не тільки здійснюють перевірку дотримання іноземними судовими рішеннями формальних вимог, але і всупереч міжнародним нормам переглядають іноземне судове рішення по суті; 2) зустрічаються також випадки, коли українські суди застосовують норми ЦПК України для визнання та виконання рішення суду іноземної країни, замість норм міжнародного договору, який укладений між цією державою і Україною [5, с. 106], хоча згідно ч. 2 ст. 3 ЦПК України, «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші правила, ніж встановлені цим Кодексом, застосовуються правила міжнародного договору України» [6].

У сфері визнання та виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів Г. Цірат цілком слушно вказує на те, що на практиці українськими судами вирішу-

ються питання про визнання арбітражних угод недійсними [8], що є неприпустимим та суперечить ст. 8 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» та ст. II Нью-Йоркської конвенції 1958 р., у яких чітко вказуються можливі випадки втручання державних судів у процедуру врегулювання спорів в рамках міжнародних комерційних арбітражів.

6. Наступний дискусійний момент стосується понятійно-категоріального апарату інститутів визнання та виконання іноземних судових та арбітражних рішень. Згідно ЦПК України, клопотання про надання дозволу про виконання іноземного судового рішення чи заява про надання дозволу про виконання іноземного арбітражного рішення подається до суду *стягувачем* [6], а особа, з якої в рамках виконання рішення будуть стягнені кошти у Кодексі іменується *боржник* [6].

Аналіз судової практики свідчить про відсутність єдності у питанні щодо назв сторін у справах про визнання і виконання іноземних судових та арбітражних рішень в Україні. У справах, що стосуються надання дозволу на визнання чи примусове виконання іноземного судового рішення, учасників судового провадження називають «стягувачем» і «боржником». Проте, частіше у судових справах щодо особи, яка звернулася із клопотання про надання дозволу на визнання чи примусове виконання іноземного судового рішення, вживається назва «заявник».

Іноді зустрічається одночасне вживання понять «стягувач» і «заявник», як це, приміром, у Постанові Верховного суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 р., де використовуються одночасно терміни «заявник» і «стягувач» [9, с. 1099].

Серед вітчизняних науковців також немає єдиного підходу. Одні наковці використовують поняття «стягувач» [10, с. 1099], інші відстоюють позицію стосовно застосування поняття «заявник» [11, с. 36].

На наш погляд, особа яка тільки клопоче про надання дозволу на виконання іноземного судового рішення ще не являється стягувачем за своєю суттю, оскільки фактичного стягнення може ніколи і не відбутись, якщо буде доведено будь-який з тих випадків, які згідно норм міжнародних договорів та законодавства України є такими що унеможливають задоволення клопотання/заяви про надання дозволу на виконання іноземного судового чи арбітражного рішення.

Отже, ми абсолютно погоджуємось з позицією Д.А. Мінченко, що стягувачем у цивільному процесі є особа, на користь якої не тільки було ухвалено рішення суду, а і був виданий виконавчий документ [12, с. 89], а фізичну чи юридичну особу, що перебуває тільки у стадії подання клопотання про надання дозволу щодо примусового виконання іноземного судового рішення слід називати *заявником*.

Оскільки поняття «стягувач» і «боржник» є так би мовити парними поняттями, на наш погляд, логічним було б ставити під питання коректність назви «боржник» по відношенню до особи, яка згідно рішення іноземного суду повинна буде здійснити певні дії в інтересах чи на користь заявника у випадку, якщо клопотання про надання дозволу на виконання такого рішення буде задоволено. У даному випадку особа ще не виступає в ролі боржника за законодавством України, оскільки, приміром, якщо іноземне судове рішення було прийнято з порушенням процесуальних норм і це згідно законодавства та міжнародних норм України є підставою для відмови у виконанні іноземного рішення, то таке рішення не буде виконано (приміром, якщо при прийнятті рішення в іноземному суді була не дотримана така вимога, як повідомлення належним чином відповідача про слухання справи, через що він не був при-

сутній в судовому процесі і не зміг захистити свої права та довести свою невинуватість).

Тому, враховуючи зазначене, пропонуємо особу, яка згідно рішення іноземного суду повинна здійснити певні дії в інтересах чи на користь заявника до моменту, коли клопотання про надання дозволу на виконання такого рішення *буде* задоволено, називати «зацікавленою особою». І тільки після задоволення клопотання про примусове виконання іноземного судового рішення таку особу називати «боржник».

У даному контексті використання у статті 15 Закону України «Про виконавче провадження» від 2016 р., понять стягувач і боржник, на наш погляд, є доцільним, оскільки на стадії виконання рішення виконавчою службою вживання цих понять є виправданими та відповідає реаліям. Згідно зазначеної статті, стягувач – це фізична чи юридична особа або держава, в інтересах або на користь якої видано виконавчий документ, а боржником є визначена у виконавчому документі фізична чи юридична особа, або держава, на яку покладається зобов'язання виконати рішення [13]. Такої ж позиції притримується Конституційний Суд України у своєму рішенні по справі за конституційним зверненням Сіногіної І.І. стосовно офіційного тлумачення ч. 1 ст. 376 у взаємозв'язку зі ст. 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України, що стосуються набувають статусу стягувача і боржника після відкриття виконавчого провадження.

Висновки. Проведений аналіз міжнародних договорів та законодавства України свідчить про окремі відмінності у правовому регулюванні визнання і виконання рішень іноземних судів та правовому регулюванні визнання і виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів. Такі недоліки як некоректність застосування

понять «заявник» і «боржник» притаманні двом вказаним правовим інститутам. Також спільною проблемою у цих правових інститутах є порушення на практиці українськими судами норм міжнародних договорів і національного законодавства: 1) всупереч зазначеним нормам українські суди іноді переглядають іноземне судове рішення по суті; 2) вирішуються питання про визнання арбітражних угод недійсними.

Щодо ж до інших, висвітлених у статті, недоліків національного законодавства, то варто відмітити, що на відміну від правового регулювання визнання та виконання рішень іноземних комерційних арбітражів, вони притаманні тільки інституту визнання та виконання іноземних судових рішень, а саме: 1) закріплення у тексті ухвали про виконання іноземного судового рішення суми стягнення не в іноземній валюті (як зазначено у іноземному судовому рішенні), а у гривнях за курсом Нацбанку України на день постановлення ухвали, що вважається переглядом іноземного рішення по суті та порушує міжнародні норми; 2) відсутність норми щодо чіткої вказівки станом на який час повинна обраховуватись сума стягнення, коли у іноземному судовому рішенні мова йде про стягнення неустойки за весь час заборгованості; 3) відсутність правового положення щодо порядку подання клопотання у випадку декількох боржників; 4) некоректне формулювання однієї з підстав виконання іноземного судового рішення у вигляді «загрожує інтересам України».

Зазначене свідчить про більш досконалий правовий механізм визнання та виконання рішень іноземних міжнародних комерційних арбітражів в Україні у порівнянні з правовим регулюванням визнання та виконання іноземних судових рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах від 2.07.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001-19#Text
2. Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 7.06.1958 р. URL: https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf
3. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. № 2709-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
4. Євтушенко О. Особливості визнання та виконання рішень іноземних судів : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.03. Київ. 2005. 210 с.
5. Мальський М. Проблеми здійснення виконавчого провадження одо рішень судів чи інших юрисдикційних органів, винесених в іноземній державі, як інституту транснаціонального виконавчого процесу. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. Лютий. С. 102–108.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv#n9348>
7. International Enforcement of Foreign Judgments / Paul Hopkins (ed.). Salzburg: Yorkhill Law Publishing, 2006. 580 p.
8. Цірат Г. Державні суди та міжнародний комерційний арбітраж: український досвід. *Юридична газета*. 2018, 21 червня. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/derzhavni-sudi-ta-mizhnarodniy-komerciyiny-arbitrazh-ukrayinskiy-dosvid.html>
9. Постанові Верховного суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24.12.1999 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>
10. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
11. Мінченко Д. Процесуальний статус учасників судового процесу у справах про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 33–37.
12. Мінченко Д.А. Визнання та виконання рішень іноземних судів Україна та Англія : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». 2017, 222 с.
13. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06. 2016 р. № 1404-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>